

VARSTVO PRED NARAVNIMI IN DRUGIMI NESREČAMI

Bojan Ušeničnik*

Slovenijo kljub načrtnejšemu varstvu še vedno ogrožajo mnoge naravne in druge nesreče. Izmed naravnih nesreč so posebno pogoste poplave in toča, izmed nesreč, ki jih povzroči človek, požari, vse več pa je tudi nesreč z nevarnimi snovmi. Čeprav povsod še niso izdelane presoje potresne, poplavne, požarne in druge ogroženosti, družbenopolitične skupnosti razvijajo vse bolj učinkovite oblike varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami. Pri tem imajo prednost preventivne oblike varstva. V zadnjih desetih letih se je v Sloveniji bistveno izboljšala tudi pripravljenost za zaščito in reševanje ljudi in imetja ob nesrečah, čeprav je treba še veliko storiti. Izpopolniti je treba zlasti organiziranost za zaščito in reševanje v vaseh, stanovanjskih hišah in soseskah v mestih ter v delovnih organizacijah in izboljšati kakovost množičnih oblik usposabljanja za zaščito in reševanje.

Izkušnje in raziskovanja kažejo, da so na območju Slovenije možne vse vrste nesreč, ki so značilne za širše geografske enote, razen vulkanskih erupcij in trop-skih ciklonov (1). Čezmerno izkoriščanje naravnih virov, nesmotni posegi v okolje in onesnaževanje okolja pa porajajo še nove nevarnosti, ki ne ogrožajo le posameznih lokalnih skupnosti, marveč tudi delovanje širših ekoloških sistemov.

Škoda, ki jo naravne in druge nesreče vsako leto prizadenejo družbeni skupnosti, je zelo velika in najbolj ogrožene skupnosti precej omejuje pri njihovem gospodarskem in prostorskem razvoju. Sodeč po številu dodelitev sredstev medobčinske solidarnosti, je v zadnjih desetih letih neposredna škoda, ki so jo povzročile naravne nesreče v posameznih občinah, v več kot 90 primerih presegala 3 odstotke družbenega proizvoda prizadete občine.

Da bi preprečili ali vsaj bistveno zmanjšali posledice nesreč, so zbori Skupščine SR Slovenije leta 1979 ob celoviti analizi stanja zahtevali izgradnjo učinkovitejšega sistema varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami. V skladu z njihovimi zahtevami in usmeritvami se je v naslednjih letih dejansko razvila široka aktivnost pri izpopolnjevanju normativne ureditve varstva ter praktičnem organiziranju in usposabljanju za preprečevanje nesreč, za zaščito in reševanje ljudi in imetja ob nesrečah ter za odpravljanje njihovih posledic.

V tem prispevku bom skušal opozoriti na nekatere značilnosti doseženega stanja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami. Predsedstvo SR Slovenije, Erjavčeva 17, Ljubljana.

čami pri nas ter s tem prispevati k odgovoru na vprašanje, ki si ga upravičeno zmeraj znova zastavljam: Kako v Sloveniji uresničujemo varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami?

Spremljanje in proučevanje naravnih in drugih nesreč

Čeprav nedvomno drži trditev, da je ogroženost Slovenije zaradi naravnih in drugih nesreč sorazmerno velika, je vendarle treba priznati, da o tem bolj kot na podlagi raziskav in poglobljenih strokovnih presoj sklepamo iz večletnih izkušenj. V Sloveniji do zdaj kljub obvezujočim sklepom Skupščine SR Slovenije (6) in Predsedstva SR Slovenije (4) nismo uspeli izdelati celostnih presoj potresne, poplavne, požarne in druge ogroženosti prebivalstva, materialnih, kulturnih in drugih dobrin, ki bi bile podlaga za izvajanje načrtne in smotrne preventive ter drugih varstvenih ukrepov. Evidentirane ter bolj ali manj temeljito proučene so le nevarnosti nekaterih naravnih nesreč. K temu je veliko prispevalo tudi posvetovanje o ogroženosti slovenske zemlje zaradi naravnih nesreč, ki je bilo 1983. leta v Ljubljani v organizaciji Geografskega inštituta Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti. Sicer pa je obseg raziskovalnega dela na tem področju še vedno zelo skromen.

Dosedanja proučevanja nevarnosti naravnih in drugih nesreč, ki lahko ogrozijo življenja in zdravje večjega števila ljudi in (ali) premoženja v večjem obsegu, kažejo, da moramo v naši republiki posvečati pozornost zlasti naslednjim nesrečam:

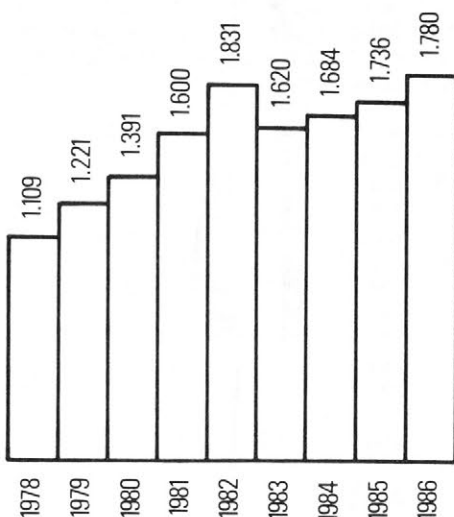
naravne: potres, poplava, toča, žled, pozeba, snegolom, orkanski veter, podor in suša;

naravne in antropogene: požar, usad, zemeljski plaz, snežni plaz ter človeške, živalske in rastlinske bolezni, ki se javljajo v epidemični obliki;

antropogene: porušitev pregrade na vodnem zbiralniku, rudniška nesreča, velika prometna nesreča, jedrska nesreča in druge nesreče z nevarnimi snovmi.

Kot ugotavlja I. Gams (1), ni razlogov za mišljenje, da so se naravni pojavi, ki lahko postanejo naravne nesreče, v novjšem času v celoti povečali ali zmanjšali, povsem jasno pa je, da je naša družbena skupnost postala ob takih nesrečah bolj

ranljiva. Podatki tudi zgovorno kažejo, da se povečuje nevarnost nesreč, katerih povzročitelj je človek; še posebno tistih, ki so spremljevalke industrializacije, urbanizacije ter sodobnega tehničnega in tehnološkega razvoja. Izmed njih velja posebej omeniti požare in nesreče z nevarnimi snovmi. Število požarov se iz leta v leto zmerno povečuje, število nesreč z nevarnimi snovmi pa v zadnjih letih skokovito narašča. Po podatkih Republiškega sekretariata za notranje zadeve je bilo na primer 1984. leta v Sloveniji 46 nesreč z nevarnimi snovmi, 1985. leta že 101 (v 57 primerih je bila onesnažena voda, v 32 primerih zemlja, v 12 primerih pa zrak; izmed vseh teh nesreč se jih je 87 zgodilo v proizvodnih organizacijah, ostale pa v glavnem v cestnem in železniškem prometu).

Slika 1. Število požarov v SR Sloveniji v obdobju od 1978. do 1986. leta.

Glade na krvni davek, ki ga terjajo, zaslužijo veliko pozornost tudi nesreče pri delu, prometne nesreče, utopitve in nekatere druge, čeprav jih na tem mestu ne bomo obravnavali, ker ne sodijo v skupino tako imenovanih množičnih nesreč.

V Sloveniji nimamo popolne slike ogroženosti (ljudi, rastlinskih in živalskih vrst, naravnega in kulturnega okolja) zaradi naravnih in drugih nesreč. Dozdaj so bile izdelane le presoje poplavne ogroženosti ob morebitnih porušitvah pregrad na vodnih zbiralnikih na rekah Soči, Savi in Dravi ter radiološke ogroženosti ob morebitni jedrski nesreči v Nuklearni elektrarni Krško. Po zaslugi nekaterih vodnogospodarskih organizacij in skupnosti ter občinskih, mestnih in Republiškega štaba za civilno zaščito so delno izdelane (vendar ne povsod) tudi presoje poplavne, požarne in potresne ogroženosti ter ogroženosti zaradi nekaterih poseb-

PREGLEDNICA 1.

Prometne nesreče, nezgode pri delu, utopitve in nesreče v gorah v SR Sloveniji v letih 1983, 1984 in 1985.

Vrste nesreče	Število smrtnih žrtev		
	1983	1984	1985
Prometne nesreče	526	490	459
Nesreče pri delu	78	67	73
Utopitve	80	44	85
Nesreče v gorah	25	15	24

no nevarnih snovi, na primer zaradi klor. Zanimivo je, da v nekaterih občinah niso izdelane niti presoje potresne in požarne ogroženosti najvrednejše kulturne dediščine.

Presoje ogroženosti, ki naj bi nastajale v procesu stalnega analitičnega spremljanja in proučevanja nevarnosti v življenjskem okolju, naj ne bi bile same sebi namen. Opozarjale naj bi na možne ukrepe za preprečitev oziroma zmanjšanje posledic morebitnih nesreč ter omogočile smotrno in racionalna vlaganja v preventivo in druge oblike varstva glede na (sprejeto) stopnjo tveganja. Brez njih si tudi kakovostnega usposabljanja in drugih priprav za zaščito in reševanje ni mogoče zamisliti.

Za izboljšanje možnosti preventivnega delovanja bi morali:

- nadaljevati načrtno proučevanje vzrokov, pojavnih oblik in možnih posledic naravnih in drugih nesreč;
- zgraditi enoten informacijski sistem o okolju, ki bi vključeval tudi sistematično spremljanje naravnih in drugih nesreč;
- začeti sistematično ugotavljati dejanske ogroženosti posameznih prostorskih enot, dejavnosti ter posameznih kulturnih in drugih vrednot.

Razvoj preventivnih oblik varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami

Skupščina SR Slovenije je v minulem desetletju z normativnimi akti opredelila organizacijska in druga vprašanja sistema varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami, ki naj bi ga postopno spravili v življenje. Njegova izgradnja je bila zamišljena tako, da bi usklajeno in povezano razvijali organizirane oblike preventivnega varstva ter smotne priprave za zaščito in reševanje ob morebitnih nesrečah. Izkušnje ob nesrečah kažejo, da so dosednji naporji rodili rezultate, čeprav je vse bolj očitno, da se posamezne funkcije tega sistema razvijajo in izvajajo premalo usklajeno.

V minulem srednjeročnem obdobju so bili sprejeti številni sistemski in drugi zakoni, ki urejajo tudi varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami oziroma posamezna varstvena področja. Navedena normativna ureditev je res še precej pomanjkljiva. Toda mnogo bolj problematično kot kakovost je izvajanje posameznih predpisov.

Za preventivno varstvo imata posebno velik pomen zakon o urejanju prostora (9) in zakon o urejanju naselij in drugih posegov v prostor (10). Prvi določa splošne usmeritve za izvajanje ukrepov, ki naj preprečijo oziroma omilijo posledice nesreč in jih morajo upoštevati vsi uporabniki prostora, drugi pa ureja urbanistične in druge ukrepe za zaščito pred naravnimi in drugimi nesrečami v naseljih.

Zakon o urejanju prostora določa, da se morajo pri pripravi planskih dokumentov v samoupravnih organizacijah in skupnostih ter v družbenopolitičnih skupnostih kot strokovna podlaga za odločitve pri urejanju prostora poleg možnosti družbenega razvoja upoštevati tudi naravne lastnosti prostora, ki naj se ugotovijo z ustreznimi raziskavami in študijami (in so predvidene s podzakonskimi predpisi). Tako naj bi se na primer v procesu priprave dolgoročnega plana družbenopolitične skupnosti (v strokovnih podlagah) ugotovila tudi ogroženost zaradi naravnih in drugih nesreč ter se oblikovale usmeritve in merila za izvajanje ukrepov za odpravo oziroma zmanjšanje nevarnosti nesreč, kot tudi za zagotavljanje prostorskih pogojev in možnosti za zaščito in reševanje ljudi in imetja ob nesrečah. V strokovnih podlagah za pripravo prostorskih sestavin srednjeročnega plana družbenopolitične skupnosti pa naj bi se za območja, za katera je predvidena izdelava prostorskega izvedbenega načrta, ugotovila predvsem stopnja ranljivosti posameznih prostorskih struktur zaradi naravnih in drugih nesreč ter opredelili ukrepi za odpravo oziroma zmanjšanje nevarnosti nesreč in ukrepi za ureditev prostora za zaščito in reševanje.

Stopnja ranljivosti naj bi se glede na sile planiranja ugotavljala za širše prostorske strukture (območje republike, regije, občine), posamezna naselja, dejavnosti (industrija, kmetijstvo, komunalna dejavnost, zdravstveno varstvo itd.) po

membnejše sisteme (prenos električne energije, cestne in železniške povezave, PTT napeljave itd.) pa tudi za pomembnejše objekte in naprave.

Kot je bilo omenjeno, se je tudi pri pripravi dolgoročnih in srednjeročnih planskih dokumentov izkazalo, da večina nosilcev planiranja ni izdelala, oziroma da pri planiranju ni imela na razpolago ustreznih strokovnih presoj ogroženosti zaradi naravnih in drugih nesreč.

Predpisi, ki urejajo to materijo, upoštevajo načelo, da mora biti težišče varstva predvsem na izvajanju ukrepov za odpravljanje vzrokov nastanka nesreč. Ker pa pri vseh nesrečah to ni možno — zlasti ni možno obvladovati vseh naravnih pojavov in procesov, ki lahko povzročijo nesrečo — naj bi preventivno delovanje usmerjali tudi v preprečevanje oziroma zmanjševanje posledic nesreč.

Tako obsega protipotresna zaščita organizirano seizmološko dejavnost, prostorsko in urbanistično načrtovanje ter potresno varno graditev objektov. Naloge seizmološke službe so predvsem: spremljanje in proučevanje potresnih in drugih dinamičnih priprav naravnega in umetnega izvora, ocenjevanje potresne nevarnosti in določanje potresnih parametrov, ki so potrebni za prostorsko in urbanistično načrtovanje, za oblikovanje gradbenotehničnih predpisov o potresno varni gradnji ter za načrtovanje priprav civilne zaščite. Njene naloge so torej zelo pomembne, žal pa se to ne odraža v njenem razvoju. Čeprav ima slovenska seizmološka služba v Jugoslaviji najdaljšo tradicijo, ima trenutno najbolj zastarelo in pomanjkljivo opremo v državi.

Organi, ki so pristojni za gradbeništvo, ugotavljajo, da v naši republiki predpise o potresno varni gradnji upoštevajo pri projektiranju, graditvi in obnavljanju družbenih objektov, precej manj pa pri graditvi in obnavljanju objektov v zasebni lasti. Zaradi pomanjkanja sredstev zelo počasi napreduje delo pri protipotresni zaščiti objektov, ki imajo veliko kulturno ali drugo vrednost.

Varstvo pred škodljivim delovanjem voda se izvaja zlasti s takim gospodarjenjem na vodotokih, zbiralnikih ter vodnih in priobalnih zemljiščih, ki izboljšuje poplavne in odtočne razmere, produktivnost tal ter erozijske in druge razmere, ki vplivajo na vodni režim. Škodljivo delovanje visokih voda se preprečuje z neposrednimi preventivnimi ukrepi proti poplavam in z usmerjanjem gradnje vodnogospodarskih objektov in naprav, ki vplivajo na režim visokih voda.

Ukrepi za zaščito pred poplavami in hourniški vodami se določajo s posebnimi načrti za zaščito pred poplavami, ki jih pripravljajo območne vodne skupnosti, sprejemajo pa občinske skupščine. Načrti obsegajo izvajanje regulacij vodnih tokov v nižinskih predelih (Mure,

Drave, Savinje, Save, Krke, Soče, Idrijce) ter izgradnjo varovalnih objektov na hudourniških vodah.

V Sloveniji je bilo dozda po podatkih Republiškega komiteja za varstvo okolja in urejanje prostora urejenih približno 60 odstotkov od skupno 7400 km vodnih tokov (1982. leta 50 %) in 10 odstotkov vseh hudourniških strug ter večjih erozijskih žarišč. Pred poplavami so še vedno nezavarovana določena območja v občini Nova Gorica, južni del mesta Ljubljane z delom ljubljanskega barja ter nekatera območja na Dolenjskem. Zelo malo je bilo storjenega pri izgradnji objektov za zadrževanje visokih voda. Zgrajenih je le 6 odstotkov predvidenih akumulacij.

Strokovnjaki so že večkrat opozarjali, da dosedanje ukrepi za zaščito pred poplavami in hudourniški vodami niso bili vselej dovolj pretehtani, zato imajo tudi nekatere negativne učinke. Tako so bile na primer z reguliranjem hudourniških strug lokalno odpravljene poplave in s tem preprečena škoda, dolvodno pa se zaradi hitrega odtoka vode in erozije škoda povečuje. Z regulacijskimi in drugimi posegi na poplavnih območjih se je ponekod močno spremenil vodni režim, zlasti podtalnice, povečujeta se pretok in višina poplavnega vala, zaostrejujo pa se tudi ekološki problemi.

Če si kmetje in kmetijske organizacije veliko obetajo od sistema obrambe pred točo, ki že deluje v severovzhodnem in osrednjem delu Slovenije (z njimi branim 491631 ha kmetijskih površin), pa zaenkrat še ne najdemo učinkovitega sistema za zaščito pred žledno ujmo, pozebo, sušo in orkanskim vetrom. Posledice teh nesreč je zaenkrat možno preprečiti ali vsaj bistveno zmanjšati le s premišljeno gozdnogospodarsko, kmetijsko in prostorsko politiko ter z izvajanjem agrotehničnih, gradbenotehničnih in drugih ukrepov. Pri tem pa bi morali biti mnogo bolj dolgedni, kot smo bili dozda, saj nas izkušnje učijo, da se njihovo opuščanje slejkoprej neusmiljeno maščuje. Spomnimo se škode, ki so jo že večkrat povzročile ujme zaradi napak pri nepravilni izbiri smeri (trase) električnih daljnovodov v žlednih predelih jugozahodne Slovenije, ter škode, ki jo je na gozdnih monokulturah in na objektih povzročil orkanski veter na Gorenjskem leta 1984 in na Notranjskem leta 1986 (prizadeti so bili predvsem čisti smrekovi gozdovi ter novejša stanovanjske hiše in druge stavbe na izpostavljenih legah).

V povojnem obdobju se je velika pozornost posvečala varstvu pred nalezljivimi boleznimi. Preprečevanje in zatiranje nalezljivih bolezní, ki so ogrožale vso državo, je imelo prednost pred vsemi drugimi ukrepi za zdravstveno varstvo prebivalstva. Zasnovano je na izvajanju splošnih in posebnih preventivnih ukrepov. Splošni preventivni ukrepi, za katerih izvajanje so poleg zdravstvene službe odgovorni tudi organi družbenopolitičnih

skupnosti, so usmerjeni predvsem v zagotavljanje higiensko neoporečne pitne vode in živil ter higiensko urejanje delovnega in bivalnega okolja. Posebni ukrepi za preprečevanje in zatiranje nalezljivih bolezní pa obsegajo pravočasno odkrivanje virov okužbe in poti širjenja ter prijavljanje nalezljivih bolezní, zdravstveno nadzorstvo nad zaposlenimi in kliconosci, imunizacijo, dezinfekcijo, dezinsekcijo in deratizacijo ter druge ukrepe.

Z izvajanjem navedenih ukrepov so bile v Sloveniji popolnoma ali delno odpravljene številne nalezljive bolezni, še zlasti tiste, za katere imamo ustrezno zaščito (davica, otroška paraliza, ošpice, mumps, oslovski kašelj in trahom).

Univerzitetni zavod za zdravstveno in socialno varstvo ugotavlja (11), da se je v preteklih letih znatno znižala umrljivost za nalezljivimi boleznimi. S spreminja-

njem načina življenja, koncentracijo prebivalstva v mestih, kolektivnim prehranjevanjem in intenzivnimi migracijami prebivalstva se je precej spremenila higiensko-epidemiološka situacija. V ospredje stopa zlasti epidemijsko pojavljanje bolezní dihal in črevesnih nalezljivih bolezní.

V zadnjih letih so bile pogoste predvsem epidemije, ki se širijo s hrano in vodo, kar kažejo tudi podatki v preglednici 3.

Zavod v zvezi z epidemiološko situacijo poudarja, da se ukrepi za preprečevanje in zatiranje nalezljivih bolezní sicer izvajajo, vendar še vedno ne dovolj dosledno, zato so nalezljive bolezni v Sloveniji le delno pod nadzorom. Ob tem je toliko bolj zaskrbljujoče dejstvo, da so bili ob deklarativni podpori ciljem preventivnega zdravstvenega varstva dejansko precej okrnjeni programi tega varstva.

Preglednica 2.

Število prijavljenih nalezljivih bolezní v SR Sloveniji od 1946. do 1984. leta, proti katerim cepimo.

Leto	Davica		Oslovski kašelj		Otroška paraliza		Tetanus	
	O	U	O	U	O	U	O	U
1946	2265	118	—	—	66	6	92	27
1947	1139	70	—	—	20	1	81	28
1948	712	30	—	—	10	1	66	24
1949	1034	48	325	4	37	1	79	34
1950	524	15	1293	12	17	3	83	40
1951	390	13	1943	12	55	5	78*	37
1952	310	14	1445	13	8	—	91	40
1953	401	20	2107	7	187	12	62	30
1954	194	8	4870	9	44	4	62	17
1955	148	10	4579	30	64	3	56	15
1956	179	11	1842	9	251	24	58	14
1957	131	14	3271	19	133*	8	48	16
1958	118	10	6942	13	53	17	53	17
1959	159	9	6210*	16	23	2	46	17
1960	68	2	1761	2	61	7	38	14
1961	27	2	1688	1	13	1	40	11
1962	25	3	1731	4	1	1	40	11
1963	8	1	1668	7	—	—	37	13
1964	5	—	644	2	—	—	31	10
1965	2	—	115	1	—	—	33	8
1966	1	—	399	2	—	—	40	14
1967	1	—	456	4	—	—	38	10
1968	—	—	266	3	—	—	31	6
1969	—	—	207	2	—	—	28	2
1970	—	—	290	—	—	—	26	1
1971	—	—	377	—	—	—	23	1
1972	—	—	303	—	—	—	22	—
1973	—	—	208	—	—	—	29	—
1974	—	—	566	—	—	—	27	1
1975	—	—	137	—	—	—	28	4
1976	—	—	144	—	1	—	24	2
1977	—	—	757	—	1	—	28	3
1978	—	—	197	—	9	—	19	5
1979	—	—	122	—	—	—	9	2
1980	—	—	256	—	—	—	19	6
1981	—	—	365	—	—	—	18	3
1982	—	—	198	—	—	—	13	—
1983	—	—	235	—	1	—	16	4
1984	—	—	238	—	—	—	17	6

* = leto začetka cepljenja (proti davici leta 1937)

— = ni obolenja

O = oboleli

U = umrli

Preglednica 3.

Število prijavljenih alimentarnih in hidričnih epidemij v SR Sloveniji v obdobju od 1980. do 1985. leta.

Leto	Vrsta epidemije		Skupaj
	alimentarne	hidrične	
1980	30 (3347)	6 (246)	36 (3593)
1981	22 (1044)	3 (424)	25 (1468)
1982	25 (1594)	6 (1171)	31 (2765)
1983	23 (1942)	7 (991)	30 (2933)
1984	25 (1667)	2 (472)	27 (2139)
1985	23 (1541)	3 (412)	26 (1953)

Podobne uspehe in težave kot pri preprečevanju in zatiranju nalezljivih bolezni pri ljudeh ugotavljamo tudi pri preprečevanju in zatiranju živalskih in rastlinskih bolezni, čeprav zaradi odprtih meja in vse intenzivnejše mednarodne blagovne menjave obstaja stalna nevarnost nenamernega in namernega vnosa njihovih povzročiteljev iz zamejstva.

Iz tega precej površnega prikaza preventivnega delovanja izhaja, da bomo morali pri razvijanju in uveljavljanju preventivnih oblik varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami v prihodnje zlasti:

- izboljšati izobraževanje in dopolnilno usposabljanje delavcev in občanov za samozaščitno delovanje;
- pospešiti oblikovanje meril za izvajanje preventivnih (prostorskih, urbaništvinskih, gradbenotehničnih, agrotehničnih in drugih) ukrepov;
- poostri inšpekcijsko in drugo nadzorstvo nad izvajanjem varnostnih predpisov;
- zagotoviti, da bodo nosilci planiranja ne le planirali, marveč tudi dejansko izvajali naloge za varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami;
- v skladu s potrebami in možnostmi pa kaže bolj načrtno razvijati tudi zmogljivosti znanstvenoraziskovalnih in strokovnih ustanov, ki se ukvarjajo s spremljanjem in proučevanjem naravnih in drugih nesreč.

Pripravljenost za zaščito in reševanje ljudi in imetja

Organizirani dejavnosti za zaščito in reševanje prebivalstva ter materialnih in drugih dobrin ob naravnih in drugih nesrečah pri nas več let po vojni nismo posvečali posebno velike pozornosti. Prvo, dokaj celovito normativno ureditev organizirane dejavnosti za zaščito in reševanje smo v Sloveniji dobili z republiškim zakonom o varstvu pred naravnimi in drugimi hudimi nesrečami leta 1966. To je bil tudi prvi zakonski predpis te vrste v državi. Ta zakon je varstvo pred »hudimi«
nesrečami opredeljeval kot »zadevo splošnega pomena za republiko«. Dokaj

popolno je določal temelje organizacije varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami, katere cilj in naloga sta bila preprečevanje in odpravljanje nevarnosti, zaradi katerih bi lahko prišlo do hudih nesreč, ter organiziranje in vodenje akcij za reševanje in pomoč ob nesrečah. Toda varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami ni bilo dovolj povezano z dejavnostjo civilne zaščite, ki smo jo že tedaj razvijali kot del sistema splošne ljudske obrambe.

Z republiškim zakonom o ljudski obrambi iz leta 1976 je bilo to področje prvič urejeno v okviru civilne zaščite. Na zelo podoben način pa sta zaščito in reševanje ob naravnih in drugih nesrečah uredila tudi zvezni zakon o splošni ljudski obrambi (7) in novi republiški zakon o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti (8). Po navedenih zakonih je civilna zaščita del splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite, ki se organizira v vseh bivalnih in delovnih okoljih kot množična oblika propraviljanja in sodelovanja delovnih ljudi in občanov pri zaščiti in reševanju prebivalstva, materi-

sti, krajevne in družbenopolitične skupnosti pa so za zaščito in reševanje ljudi in imetja neposredno odgovorne.

Civilna zaščita je torej oblika samoorganiziranja delovnih ljudi in občanov, temeljnih in drugih organizacij združenega dela, krajevnih skupnosti in drugih samoupravnih organizacij in skupnosti za primer večjih nesreč in drugih nevarnosti v miru, vojni in izrednih razmerah, ki temelji na pripravljanju in možni uporabi vseh razpoložljivih človeških, materialnih in drugih zmogljivosti družbe za zaščito in reševanje. Ker obstoječa organiziranost samoupravnih organizacij in skupnosti ne zadošča za uspešno izvajanje zaščitnih in reševalnih nalog, morajo te za ta namen organizirati še nekatere dodatne operativne sestave kot na primer enote in štabe za civilno zaščito.

Kakšna je torej pripravljenost za zaščito in reševanje?

Predvsem je treba reči, da je odvisna od nas samih, to je od vsakega posameznika, vsake skupnosti stanovalcev, organizacije združenega dela, krajevne skupnosti. Zato je razumljivo, da je različna v posameznih okoljih, čeprav je bil, v celoti vzeto, v minulih letih na tem področju dosežen velik napredek.

Glavnina organiziranih sil civilne zaščite je v temeljnih organizacijah združenega dela in krajevnih skupnostih. Občinske in mestne enote civilne zaščite, ki so namenjene za nujno pomoč na najbolj ogroženih območjih, štejejo le okoli 18 000 pripadnikov.

Preglednica 4.

Vključenost prebivalstva v štabe in enote civilne zaščite v SR Sloveniji v obdobju od 1976. do 1985. leta.

Leto	Število pripadnikov	Št. pripadnikov CZ na 100 prebivalcev	Št. vključenih žensk	Št. žensk na 100 pripadnikov
1976	171691	9,5	54959	32,0
1981	254109	13,5	107881	42,4
1985	282388	15,0	126566	44,8

alnih in drugih dobrin pred vojnimi razdejanji, naravnimi in drugimi nesrečami ter drugimi nevarnostmi v miru in vojni. Delovni ljudje in občani imajo pravico in dolžnost sodelovati v civilni zaščiti, organizacije združenega dela in druge organizacije, samoupravne interesne skupno-

V stanovanjskih hišah, vaseh, delovnih enotah in manjših organizacijah združenega dela so ustanovljene splošne enote civilne zaščite, v večjih organizacijah združenega dela ter na ravni krajevnih skupnosti in občin pa tudi specializirane enote civilne zaščite (gasilske enote,

Preglednica 5.

Število pripadnikov v štabih in enotah civilne zaščite v tozdih, krajevnih skupnostih in občinah v SR Sloveniji 31. decembra 1984.

Štabi in enote za CZ po ustanoviteljih	Število pripadnikov	%
Družbenopolitične skupnosti	17929	6,5
Krajevne skupnosti	154879	55,9
OZD in druge organizacije	104047	37,6
Skupaj	276855	100,0

enote za reševanje iz ruševin, za radiološko, kemično in biološko zaščito, za prvo medicinsko pomoč, veterinarske enote in druge). Pomemben del organiziranih (strokovnih) sil civilne zaščite tvorijo zmogljivosti organizacij združenega dela in ustanov, ki tudi sicer opravljajo reševalno ali drugo dejavnost, ki je pomembna za zaščito in reševanje.

V pripravi in pri delovanju civilne zaščite imajo v Sloveniji izjemno pomembno vlogo družbene organizacije in društva, zlasti gasilske organizacije, organizacije Rdečega križa Slovenije, Zveze tabornikov Slovenije, radioamaterske, jamarske, potapljaške in druge organizacije za tehnično kulturo, gorska reševalna služba, kinološka društva in druga. Njihova organiziranost temelji na načelu prostovoljnosti in množičnosti, ki sta izjemno pomembni za civilno zaščito. Vse te organizacije in društva se pri svoji primarni dejavnosti načrtno in zelo skrbno pripravljajo tudi za zaščito in reševanje ob raznih nesrečah.

Čeprav izkušnje iz mnogih nesreč v minulih letih potrjujejo, da se poleg številčne krepitve izboljšuje tudi kakovost priprav in s tem zmožnost civilne zaščite, pa z doseženim stanjem ne moremo biti zadovoljni. Praktična preverjanja kažejo,

naravnih in drugih nesrečah se izvaja kot sestavni del obrambnega in samozaščitnega usposabljanja prebivalstva, pripadnikov civilne zaščite in drugih izvajalcev nalog v civilni zaščiti. Sodeč po podatkih o opravljenem pouku, so v Sloveniji za osebno in vzajemno zaščito usposobljeni skoraj vsi prebivalci (vsako leto se te oblike usposabljanja udeleži prek 400 000 delovnih ljudi in občanov, potekajo pa tudi usposabljanja za varstvo pri delu, usposabljanje v družbenih organizacijah in društvih, usposabljanje za prvo pomoč šoferjev motornih vozil in druge oblike) ter približno 59 odstotkov vseh pripadnikov štabov in enot civilne zaščite. Izmed teh so najboljše usposobljeni občinski in mestni štabi za civilno zaščito (90,5 %) in občinske enote civilne zaščite (78,3 %), najslabše pa enote civilne zaščite krajevnih skupnosti (57 %).

Čeprav so številčni podatki o udeležbi pri raznih oblikah usposabljanja za zaščito in reševanje spodbudni, analiza izvajanja posameznih programov kaže precej drugačno sliko. V programih usposabljanja se premalo upoštevajo dejanska ogroženost, dosežena stopnja usposobljenosti, pa tudi sposobnosti in izkušnje udeležencev usposabljanja. I. Gams utemeljeno poudarja (2), da je med prebivalstvom potrebno vzdrževati zavest o

programe posebnega usposabljanja štabov in nekaterih enot civilne zaščite. V njih se ob sodelovanju strokovnih in znanstvenoraziskovalnih ustanov postopno uveljavljajo tudi razne oblike skupinskega (štabnega) proučevanja ogroženosti ter problemov zaščite in reševanja. V Republiškem centru za obrambno usposabljanje se usposabljujejo tudi kadri, ki se poklicno ukvarjajo s pripravami civilne zaščite.

Z ustanovitvijo in razvojem republiških in pokrajinskih centrov za obrambno in samozaščitno usposabljanje naj bi se bistveno spremenila tudi vloga Zveznega centra za usposabljanje kadrov za SLO in DS pri Zveznem sekretariatu za ljudsko obrambo; zdaj se njegova dejavnost precej prekriva z dejavnostjo republiških in pokrajinskih centrov. Zvezni center bi moral, da bi bil koristen, svojo dejavnost bolj usmeriti v proučevanje raznih nevarnosti, proučevanje domačih in tujih izkušenj s področja zaščite in reševanja, v razvijanje doktrine civilne zaščite, razvijanje sodobnih oblik in metod usposabljanja, usmerjanje razvoja sredstev in opreme za zaščito in reševanje, pospeševanje tokov sodobne informatike na tem področju itd. V tem centru bi morale enakovredno mesto z vojno zaščitnimi vsebinami dobiti tudi vsebine s področja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami. To pa narekuje tudi ustrezno kadrovska dopolnitev centra.

Tudi literature s področja civilne zaščite je še zelo malo in obravnava predvsem vojno zaščitno tematiko.

Opremljanje za zaščito in reševanje je predvsem odvisno od razpoložljivih finančnih sredstev. Teh je vedno primanjkovalo, zato vsi sestavi civilne zaščite nimajo predpisane zaščitne in reševalne opreme. Dobro so opremljene predvsem enote za prvo medicinsko pomoč in gasilske enote, veliko reševalne opreme pa je tudi v stanovanjskih blokih.

Tudi občani so zelo slabo opremljeni s sredstvi in opremo za osebno zaščito. Zvezni izvršni svet je to vprašanje formalno rešil s posebnim odlokom o obveznem minimumu sredstev za osebno in kolektivno zaščito pred vojnimi in drugimi nevarnostmi, ni pa ničesar storil za to, da bi bila ta sredstva občanom bolj dostopna.

Za priprave in delovanje civilne zaščite se v Sloveniji namenljajo sorazmerno skromna finančna sredstva — približno 0,07 odstotka vsega narodnega dohodka SR Slovenije (manj sredstev dajeta za ta namen le SR Črna gora in SR Makedonija). Sredstva se iz leta v leto zmanjšujejo (leta 1979 0,116 % narodnega dohodka, leta 1986 le še 0,065 %). Da bi kljub omejenim gmotnim možnostim zagotovili nadaljnji razvoj in delovanje civilne zaščite, bo treba več pozornosti posvetiti izboljševanju kakovosti priprav. Predvsem bi morali zagotoviti bolj kakovostno

Preglednica 6.
Pregled števila članov in gasilskih enot v prostovoljnih gasilskih društvih v SR in SAP, v letu 1983.

SR in SAP	Št. aktivnih članov	Delež prebivalstva %	Št. gasilskih enot
Bosna in Hercegovina	15245	0,3	348
Črna gora	1720	0,3	57
Hrvatska	86214	1,8	2819
Makedonija	33550	1,6	1155
Slovenija	74468	4,0	1459
Srbija	24271	0,4	624
Kosovo	6173	0,3	138
Vojvodina	23113	1,1	577
Skupaj	264634	1,4	6677

da je civilna zaščita marsikje organizirana le na papirju, to še posebno velja za manjše delovne organizacije, stanovanjske hiše in soseske v mestih. Samoupravni in drugi organi, ki so odgovorni za njeno organiziranje, se očitno premalo zavedajo, da nalog zaščite in reševanja ni možno prenašati na druge. Nerealne in anahronistične so tudi zahteve, ki jih je bilo v zadnjem času slišati v nekaterih požarno ogroženih krajih, češ, naj se pri gašenju požarov še bolj angažira Jugoslovanska ljudska armada. Izhoda iz sedanjih težav na področju varstva pred požari prav gotovo ne bomo našli v preoblikovanju oboroženih sil in »gasilske brigade«, marveč le v razvijanju in krepitvi organiziranosti in odgovornosti vseh temeljnih samoupravnih organizacij in skupnosti za stanje in razvoj na področju varstva pred požari in drugimi nesrečami.

Usposabljanje za zaščito in reševanje ob

ogroženosti ozemlja in razširjati znanja o ravnanju v primeru nesreč, saj raziskovanja kažejo, da je po nesreči pripravljenost ljudi za zaščito pred bodočimi nesrečami velika, vendar z leti usiha.

Predsedstvo SR Slovenije je oktobra 1986 ob obravnavi stanja na področju obrambnega in samozaščitnega usposabljanja sprejelo stališča in usmeritve za nadaljnji razvoj in izvajanje tega usposabljanja (5). Zahtevalo je predvsem večjo prilagojenost, usklajenost in povezanost različnih vrst in oblik obrambnega in samozaščitnega usposabljanja, skratka, večjo kakovost tega usposabljanja.

Pri izvajanju usposabljanja za zaščito in reševanje imajo posebno pomembno vlogo republiški in občinski centri za obrambno in samozaščitno usposabljanje, ki samostojno ali v sodelovanju z drugimi izvajalci organizirajo in izvajajo

stno usposabljanje (kar ne terja veliko sredstev), izkoristiti vse obstoječe vire opremljanja z zaščitno in reševalno opremo in sredstvi (zlasti v temeljnih organizacijah združenega dela in krajevnih skupnostih), pospešiti opremljanje občanov s sredstvi za osebno zaščito ter zagotoviti vrhunsko opremo in sredstva za posebno pomembne enote civilne zaščite.

Tudi pri proizvodnji opreme in sredstev civilne zaščite nismo dovolj izkoristili možnosti glede tehnološkega razvoja in prodaje na tujih tržiščih. Zelo zaostajamo pri proizvodnji opreme in sredstev za varstvo okolja, čeprav je znano, da se obetajo možnosti za njihovo prodajo doma in na tujem.

V minulem srednjeročnem obdobju so se delno izboljšale tudi gmotne možnosti za izvajanje ukrepov civilne zaščite, zlasti prve medicinske pomoči, oskrbe ogroženega prebivalstva in varstva pred požari. V zdravstvu so bile oblikovane znatne zaloge zdravil in sanitetnega materiala, pomembni rezultati pa so bili doseženi tudi pri oblikovanju stalnih zalog živil ter sredstev začasno nastanitev ogroženega prebivalstva. Samo v republiških zalogah materialnih sredstev za primer naravnih in drugih nesreč je na primer 440 stanovanjskih prikolic, 1265 šotorov, večje število agregatov za električno energijo, postelj in druge opreme. Take zaloge imajo tudi občine.

Pri pripravah civilne zaščite se vse več pozornosti posveča izdelavi in izpopolnjevanju načrtov civilne zaščite. Omenili smo že, da so sprva samoupravne organizacije in skupnosti ter družbenopolitične skupnosti načrtovale le dejavnost za zaščito in reševanje ob vojnih razdejanjih. Pogoste naravne in druge nesreče pa so narekovele nenehno širjenje obsega teh priprav. Vaje civilne zaščite Posavje 82 (jedrska nesreča), Golovec 83 (potres), Drava 84 (poplava), Klor 85 (nesreča s klorom) in Kras 86 (požar) so pokazale upravičenost takih priprav. Opozorili so tudi na mnoge pomanjkljivosti načrtov, ki jih je treba odpraviti. Mnogo koristnih sporočil in izkušenj so poleg katastrofalnih posledic prinesle tudi nekatere nesreče, ki so se zgodile v minulem obdobju (Bhopal, Černobil, Basel). Te nesreče so povsem jasno dokazale, da so se povsod v svetu — kot tudi pri nas — podcenjevale nevarnosti tako imenovanih ekoloških nesreč. Pripravljeni načrti za ukrepanje so se pokazali kot nepopolni, zato jih je treba nemudoma dopolniti. Ustrezne načrte in druge priprave je treba izpeljati tudi za zaščito in reševanje ob morebitnih nesrečah, ki jih dozdaj nismo upoštevali. Dobri načrti civilne zaščite so nujno potrebni za smotno vključevanje sil in sredstev civilne zaščite ter za uspešno vodenje zaščitnih in reševalnih akcij.

Upravljanje in vodenje na področju civilne zaščite v občini je shematsko prikazano v preglednici.

Upravljanje in vodenje civilne zaščite je sestavni del upravljanja in vodenja splošne ljudske obrambe in družbene samo-

Preglednica 7. Izvajalci organizacijskih funkcij s področja civilne zaščite

Raven	Izvajalci	Vloge in naloge
politična	občinska skupščina	določa cilje in politiko
politično-izvršilna	občinski komite za SLO in DS	usmerja in usklajuje delovanje celotnega sistema SLO in DS
	svet občinske skupščine za SLO in DS	spremlja organizacijo in izvajanje priprav ter usklajuje delovanje organov skupščine ter samoupravnih organizacij in skupnosti
	izvršni svet občinske skupščine	skrbi za uresničevanje ciljev in politike
strokovno-operativna	občinski štab za civilno zaščito	strokovno-operativno usmerja in usklajuje priprave ter organizira in vodi akcije za zaščito in reševanje
instrumentalna oziroma upravna	občinski upravni organi	organizirajo in izvajajo priprave in dejavnost za zaščito in reševanje na področjih, za katera so pristojni
tehnična	občinske upravno-strokovne organizacije, občinske enote civilne zaščite	neposredno izvajajo priprave in dejavnost oziroma ukrepe civilne zaščite

zaščite v temeljnih in drugih organizacijah združenega dela, krajevnih skupnostih in drugih samoupravnih organizacijah in skupnostih ter družbenopolitičnih skupnostih.

V Sloveniji deluje prek 2600 štabov za civilno zaščito. V povprečju imajo od 6 do 16 članov. Posebno v občinah in mestih so štabi kadrovsko zelo dobro sestavljeni. Vanje so v večini primerov vključeni najboljši strokovnjaki iz posameznih varstvenih področij.

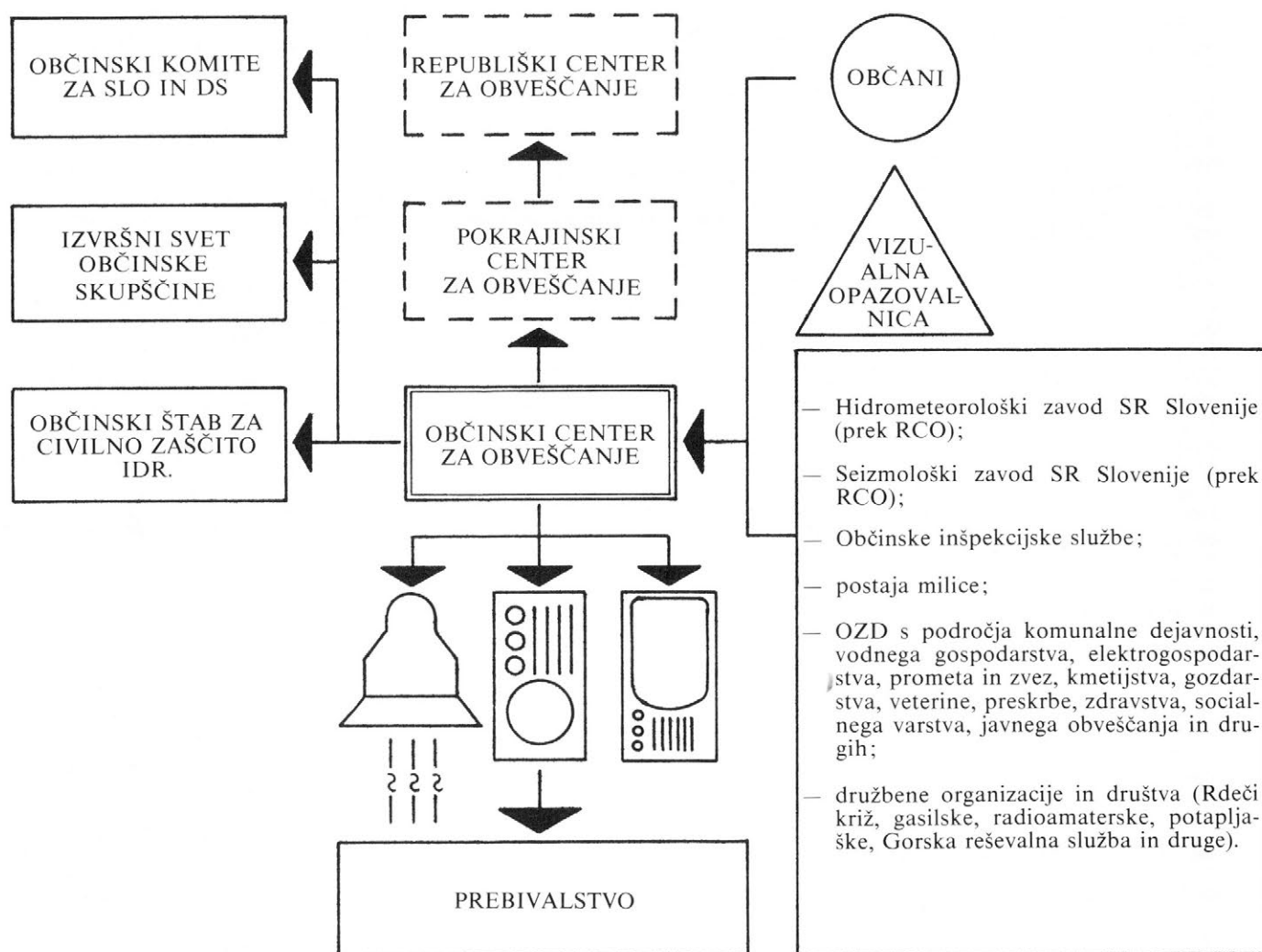
Štabi za civilno zaščito opravljajo glavno strokovno-operativno delo tako pri pripravah kot pri delovanju civilne zaščite. V družbenopolitičnih skupnostih v Sloveniji so štabi za civilno zaščito strokovno-operativni organi izvršnih svetov skupščin družbenopolitičnih skupnosti. V nekaterih drugih socialističnih republikah pa so štabi neposredno vezani na skupščine. Kot verjetno ni potrebno, da ima skupščina družbenopolitične skupnosti poleg komiteja in sveta za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaščito ter izvršnega sveta neposredno vezane nase še štabe za civilno zaščito, po drugi strani tudi ne bi bilo dobro, da bi bili štabi (s konkretnimi organizacijskimi in kadrovskimi rešitvami) preveč vezani na upravne organe za ljudsko obrambo, ker bi se s tem zoževale možnosti njihovega delovanja.

V zadnjem času se ponovno pojavljajo pobude za ustanovitev zveznega štaba za civilno zaščito oziroma zveznega organa za strokovno-operativno vodenje zaščitnih in reševalnih akcij. Nosilci teh pobud menijo, da bi se z ustanovitvijo in delovanjem takega organa odpravile sedanje (subjektivne) pomanjkljivosti pri

vodenju civilne zaščite. S tem naj bi zagotovili tudi večjo usklajenost pri urejanju pomoči v mednarodnem merilu, enotno izvajanje zaščitnih ukrepov ob katastrofah, ki prizadenejo dve ali več republik in pokrajin (kakršna je bila denimo jedrska nesreča v Černobilu), itd. Glede na ustavne pristojnosti in organiziranost civilne zaščite je težko najti argumente za podporo takim pobudam. Gotovo pa bi se morali zavzeti za nadaljnji razvoj zveznega sveta za civilno zaščito, seveda kot družbenega sveta. Strokovno-operativne naloge lahko ob konkretni nesreči glede na naravo nalog opravljajo ustrezni zvezni upravni organi. Za ta namen lahko Zvezni izvršni svet ob konkretni nesreči ustanovi tudi posebno začasno medresorsko skupino. Vse pomembnejše ukrepe skupnega značaja pa naj bi slejkoprej določal Zvezni izvršni svet. Nerazumljivo in v nasprotju z ustavo bi bilo, da bi zaradi subjektivnih slabosti pri zaščiti in reševanju prenašali določene zadeve v zvezno pristojnost, namesto da bi krepili vlogo in odgovornost temeljnih samoupravnih organizacij in skupnosti ter republik in pokrajin za stanje priprav in delovanje civilne zaščite.

K učinkovitosti vodenja in mobilnosti celotnega sistema civilne zaščite veliko prispevajo tudi centri za obveščanje družbenopolitičnih skupnosti (slika 2). V Sloveniji bodo poleg republiškega v kratkem usposobljeni tudi vsi pokrajinski centri.

Pri nadaljnjem razvijanju in krepitvi civilne zaščite bi torej morali posvetiti večjo pozornost zlasti:

Slika 2. Organiziranost sistema za opazovanje in obveščanje v občini.

- aktualizaciji vsebin in posodabljanju oblik in metod usposabljanja za zaščito in reševanje;
- opremljanju delovnih ljudi in občanov s sredstvi za osebno zaščito,
- izpopolnjevanju pripravljenosti civilne zaščite v temeljnih samoupravnih organizacijah in skupnostih;
- zagotavljanju možnosti za krepitev priprav družbenih organizacij in društev ter posodabljanju tehničnih zmogljivosti organizacij združenega dela, ki so pomembne za civilno zaščito;
- razvoju sodobne opreme in sredstev za zaščito in reševanje, všteti opremo za varstvo okolja, ki jo je možno prodajati tudi na tujih tržiščih;
- izboljševanju strokovne in operativne sposobnosti štabov za civilno zaščito.

Predvsem pa bi se morali pri samoorganiziranju za zaščito in reševanje čimprej otresti ostankov togega »pazovskega« shematizma. V skladu z zasnovo splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite ter z naslonitvijo na znanost in izkušnje iz minulih nesreč moramo razvijati sodobno in prožno organizacijo, ki bo omogočala ustvarjalno pobudo in aktivnost delovnih ljudi in občanov tudi na tem področju.

ZAKLJUČEK

Izpopolnjena normativna ureditev in usmeritve, ki jih je 1982. leta sprejela Skupščina SR Slovenije, so prispevale k razvoju in krepitvi enotnega sistema varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami. Napredek je bil dosežen pri razvoju vseh delov oziroma funkcij tega sistema, še zlasti pa pri razvoju pripravljenosti za zaščito in reševanje ter uresničevanju solidarnosti ob naravnih nesrečah. V družbi so urejene formalne možnosti za izvajanje varstva, vendar dejavnosti na tem področju še niso povsod razvite v skladu s potrebami. Premalo pozornosti se posveča znanstvenoraziskovalnemu delu ter vzgoji in izobraževanju na tem področju. Posebno pomanjkljivo je praktično samozaščitno delovanje, kar se izraža tudi z naraščanjem števila antropogenih nesreč.

Pri nadaljnjem razvijanju organiziranosti in pripravljenosti za varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami bi morali posvečati večjo pozornost izboljševanju njihove kakovosti, ne da bi pri tem kakorkoli širili institucionalni okvir tega varstva. V dolgoročnih usmeritvah kaže ob zahtevi po skladnem razvoju vseh delov enotnega sistema varstva bolj poudariti

zlasti intenzivnejši razvoj aktivnih oblik preventivnega varstva. Izhajati je treba iz poglobljenih analiz alternativnih možnosti prilagajanja človeka in družbe (zlasti prostorskega in drugega razvoja) na ogroženo okolje.

Vzgojo in izobraževanje za varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami bi morali, tako kot vzgojo in izobraževanje za varstvo okolja, bolj vključiti v celotni vzgojnoizobraževalni sistem. Veliko možnost dopolnilnega usposabljanja na tem področju dajejo razne vrste in oblike obrambnega in samozaščitnega usposabljanja. Zato naj bi programi obrambnega in samozaščitnega usposabljanja, v celoti vzeto, bolj upoštevali in vanj vključevali aktualno tematiko s področja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami.

1. Gams, I., 1983. Naravne nesreče v Sloveniji v pregledu. Naravne nesreče v Sloveniji. Geografski inštitut Antona Melika, ZRC SAZU Ljubljana.
2. Gams, I., 1983. O razsežnosti in potrebnosti raziskovanja naravnih nesreč v Jugoslaviji. Naravne nesreče v Jugoslaviji. Zveza geografskih društev Jugoslavije, Ljubljana.
3. Poročilo o uresničevanju enotnega sistema organizacije, odgovornosti

in obveznosti ob naravnih in drugih nesrečah. Republiški sekretariat za ljudsko obrambo, št. 855-60, Ljubljana, 7. novembra 1986.

4. Smeri in cilji razvoja civilne zaščite v SR Sloveniji v obdobju 1981—1985, Predsedstvo SR Slovenije in Izvršni svet Skupščine SR Slovenije, str. 7, Ljubljana 1981.
5. Stališča in usmeritve za nadaljnji razvoj in izvajanje obrambnega in samozaščitnega usposabljanja v SR Sloveniji, Predsedstvo SR Slovenije, Ljubljana 1986.
6. Uresničevanje enotnega sistema organizacije, odgovornosti in obveznosti ob naravnih in drugih nesrečah v SR Sloveniji, Skupščina SR Slovenije, Ljubljana 1982.
7. Zakon o splošni ljudski obrambi, Uradni list SFRJ, št. 21/82.
8. Zakon o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti, Ur. list SRS, št. 35/82.
9. Zakon o urejanju prostora, Uradni list SRS, št. 18/85.
10. Zakon o urejanju naselij in drugih posegov v prostor, Uradni list SRS, št. 18/85.
11. Zdravstveno varstvo v SR Sloveniji v obdobju 1975—1984. Posebna publikacija, št. 8/85. Univerzitetni zavod za zdravstveno in socialno varstvo, Ljubljana, UKD: 614, 39 (497, 12).

Bojan Ušeničnik

Protection against Natural and Other Kinds of Disasters

The paper deals with the organization and operation of the uniform system of protection against natural and other kinds of disasters in the S. R. of Slovenia. The general characteristics of threatenedness of the territory of Slovenia are first described, and then questions related to the training and operation of civil defence, as well as to the mitigation of the consequences of natural and other kinds of disasters, are dealt with, mentioning some successes so far achieved in this field. Systematic studies of the reasons for the occurrence of such disasters are needed, as well as studies of the degree of threatenedness and vulnerability of our territory, and possibilities for preventive operations. Some data concerning the organization of civil defence are presented, in tables and figures. Proposals are given for the further development of a uniform system of protection against natural and other kinds of disasters in Slovenia.

NESREČE IN SOLIDARNOST

Bojan Ušeničnik *

Tako kot za zaščito in reševanje ljudi in imetja se pri nas načrtno izvajajo tudi priprave za odpravljanje posledic naravnih in drugih nesreč. Sanacijska dela se financirajo predvsem s sredstvi premoženjskega zavarovanja ter z lastnimi sredstvi občanov, organov, organizacij, skupnosti. Kadar je škoda zaradi nesreč izjemno velika, prizadeti dobijo tudi solidarnostno pomoč, bodisi v obliki finančne pomoči, materialnih sredstev ali prostovoljnega dela. V zadnjih šestih letih so bila sredstva medrepubliške solidarnosti porabljena predvsem za odpravljanje posledic potresov, sredstva medobčinske solidarnosti pa za odpravljanje posledic toče, orkanskega vetra, poplav in požara.

V minulih letih smo veliko storili za odpravljanje vzrokov nastanka naravnih in drugih nesreč oziroma za zmanjšanje njihovih posledic. Toda kljub temu še vedno obstaja (in bo tudi vedno obstajala) določena verjetnost, da bodo ob posameznih nesrečah bolj ali manj prekoračene predvidene posledice v kulturnem in naravnem okolju. To tveganje je ob učinkoviti zaščiti in reševanju možno zmanjšati tudi s pravočasnimi pripravami za odpravljanje posledice nesreče na gospodarskem, socialnem, kulturnem in drugih področjih. Z njimi organizacije in skupnosti skušajo čimprej po nesreči normalizirati življenjske in delovne razmere na celotnem prizadetem območju ter vzpostaviti stanje kakršno je bilo pred nesrečo ali pa ga celo izboljšati.

Pri sanaciji imajo hitra in realna presoja nastalih posledic nesreče, pravočasna izdelava celostnega programa postopne sanacije, učinkovita organizacija in vodenje sanacijskih del ter zagotovitev in reden dotok za sanacijo potrebnih finančnih sredstev odločilni pomen.

Pripravljenost za odpravljanje posledic naravnih in drugih nesreč

Ob nesreči imata prednost zaščita in reševanje življenj ter vrednih materialnih, kulturnih in drugih dobrin. Da pa bi sanacija čimprej in uspešno stekla, je treba hitro ugotoviti nastalo škodo ter oceniti zmožnosti za njeno odpravljanje. Za ta namen so v Sloveniji pri vseh izvršnih svetih občinskih in mestnih skupščin ustanovljene posebne komisije za oce-

njevanje škode. Te so zvečine zadovoljivo usposobljene za strokovno in enotno izvajanje predpisane zvezne metodologije za ocenjevanje škode, ki jo povzročijo naravne nesreče kot tudi za presojo posledic, na podlagi katere se pripravljajo sanacijski programi. Seminarjev, ki jih je 1981. in 1984. leta o tem organiziral Republiški sekretariat za ljudsko obrambo, se je udeležilo okoli 300 članov omenjenih komisij. Glede na pomanjkljivosti, ki se kažejo pri uporabi metodologije za ocenjevanje škode, ki je podlaga za uveljavljanje medrepubliške solidarnosti, bi morali tako (enotno) usposabljanje članov komisij izvajati v vseh družbenopolitičnih skupnostih, v državi. Precejšen del pomanjkljivosti pri ocenjevanju škode izvira tudi iz zapletenosti veljavne metodologije ter vpliva lokalnih interesov na delo komisij za ocenjevanje škode.

Za odpravljanje posledic naravnih in drugih nesreč se običajno koristijo sredstva osebnega in premoženjskega zavarovanja, lastna sredstva občanov, samoupravnih organizacij in skupnosti, rezervna sredstva družbenopolitičnih skupnosti, kreditna in druga namenska sredstva bank, samoupravnih interesnih skupnosti in drugih ter sredstva solidarnosti.

Pri odpravljanju posledic naravnih in drugih nesreč se uresničujejo še mnoge druge oblike neposredne in posredne solidarnosti delovnih ljudi in občanov. Vso to pestro in široko solidarnostno aktivnost usmerjajo in usklajujejo koordinacijski odbori za razvijanje in uveljavljanje socialistične solidarnosti pri občinskih, mestnih in republiški konferenci SZDL, na temeljni in operativni ravni pa predvsem organizacije Rdečega križa.

V vsakdanjem življenju velja načelo, da si vsak, ki je ob nesreči imel škodo, najprej pomaga sam z lastnimi silami in sredstvi. Kadar takšna (samo)pomoč ne zadošča za zagotovitev socialne varnosti, pa naj bi se glede na obseg in pomen škode izvajale še druge oblike pomoči.

Premoženjska zavarovanja

V vseh razvitih družbah si prizadevajo, da bi čimbolj razširili premoženjska zavarovanja za primer naravnih in drugih nesreč in s tem zmanjšali tveganje, ki je povezano z njimi. Menijo namreč, da je možno le v okviru velike rizične skupnosti zagotoviti učinkovito ekonomsko zaščito pred nevarnostmi, ki ogrožajo premoženje. Obvezno zavarovanje kmetijske proizvodnje je na primer tudi pomemben dejavnik stabilizacije kmetij-

* Predsedstvo SR Slovenije, Erjavčeva 17, Ljubljana.